

Гроші, фінанси і кредит

Жуков Владлен Валерійович

к.е.н., доцент кафедри банківської справи

Харківський національний економічний університет

імені Семена Кузнеця

БАНКРУТСТВО БАНКІВ: ЕКОНОМІЧНА СУТЬ, ВИДИ ТА ПРИЧИНИ

Банківська система будь-якої країни відіграє провідну роль у розвитку фінансової системи держави. У зв'язку з цим, банкрутство банківської установи матиме негативні наслідки як для певних суб'єктів, так і для економіки країни в цілому, оскільки банківська діяльність суттєво впливає на об'єктивні процеси її функціонування, особливо на ефективність і стабільність економічного розвитку.

У світовій практиці використовувались різні терміни для характеристики стану боржника, який не може виконувати взяті на себе фінансові зобов'язання через недостатність або відсутність грошових і матеріальних ресурсів.

Проблема банкрутства та неплатоспроможності банків вивчалася багатьма науковцями.

В наукових розробках зустрічаються різні підходи щодо визначення поняття «банкрутство». Так, на думку О.В. Старцева банкрутство означає фінансовий крах боржника, який стає неспроможним виконати майнові зобов'язання перед своїми кредиторами [1]. О.Третяк вважає, що банкрутство – це пов'язана з недостатністю активів у ліквідній формі нездатність юридичної особи – суб'єкту підприємницької діяльності задовольнити вимоги своїх кредиторів у встановлений для цього строк [2]. Схожим є визначення А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулін, які під банкрутством суб'єкта господарювання розуміють його нездатність фінансувати поточну операційну діяльність і погасити термінові зобов'язання [3]. Натомість, на думку вчених Т.В. Пепа, В.О. Федорова, А.Б. Кондрашихін, О.В. Андрєєва, банкрутство – відмова громадянина або фірми сплачувати за власними борговими зобов'язаннями через брак коштів [4].

Таким чином, проаналізувавши літературні джерела можна зробити висновок, що існує три основні підходи до визначення поняття «банкрутство»: фінансовий крах та абсолютна неплатоспроможність; нездатність фінансувати поточну операційну діяльність; відмова від сплати за власними боргами .

Проведений аналіз підходів до визначення поняття «фінансовий стан банку», дає змогу стверджувати, що банкрутство банку – це нездатність банківської установи здійснювати фінансування поточної операційної діяльності, а також відповідати за власними борговими зобов'язаннями через брак коштів у ліквідній формі.

Суть основних видів банкрутства відображена у табл.1.

Таблиця 1

Основні види банкрутства

Вид банкрутства	Сутність
Реальне	передбачає повну неспроможність банківської установи відновити у найближчий період свою фінансову стабільність та платоспроможність;
Технічне	неплатоспроможний стан підприємства, що викликаний суттєвим простроченням дебіторської заборгованості;
Навмисне	свідоме доведення стану банку до стійкої фінансової неплатоспроможності через здійснення з корисливих мотивів акціонерів та управлінців вищої ланки протиправних дій або через невиконання чи неналежне виконання ними своїх службових обов'язків;
Фіктивне	є результатом свідомого, неправдивого оголошення банку щодо своєї фінансової неплатоспроможності задля того, щоб ухилитись від виконання своїх зобов'язань чи отримання певної відстрочки по їх виплаті;
Приховане	виникає при навмисному приховуванні факту стійкої фінансової нестабільності банку через подання недостовірної інформації щодо результатів діяльності.

До зовнішніх причин банкрутства банків належать [5, 6]: політична нестабільність держави; недосконалість законодавства; високий рівень податків; платоспроможний попит клієнтів; банкрутство юридичних осіб клієнтів банку, банків-партнерів тощо; посилення конкуренції на міжбанківському ринку; рівень

розвитку технологій; високий рівень інфляції; посилення монополії на банківському ринку; нестабільність фінансового та валютного ринків; наявність конфліктних ситуацій між акціонерами банку; зміна демографічної ситуації в країні; втрата довіри до банку; рейдерські атаки тощо.

До внутрішніх причин банкрутства банків належать [5, 6]: низький рівень менеджменту банку (неефективне використання матеріальних, трудових та інших ресурсів); збиткова діяльність банківської установи (неефективність операційної, фінансової та інвестиційної діяльності); недосконалість процесу ціноутворення на банківські продукти та послуги; низький рівень кваліфікації персоналу банку; зменшення клієнтської бази; негативні зміни в складі та структурі банку; нераціональне збільшення мережі банку; некомпетентне керівництво; неефективна політика управління ризиками тощо.

З точки зору органів банківського нагляду банкрутство банку зумовлюється однією з двох причин:

неплатоспроможність, що означає відсутність достатньої кількості активів, щоб виконати свої зобов'язання, тобто банк відчуває дефіцит власних коштів (від'ємний капітал), він визнається неплатоспроможним;

неліквідність, тобто банк не в змозі виконати свої зобов'язання перед вкладниками чи кредиторами.

Сучасний банк на мікроекономічному рівні є підприємством, а на макроекономічному рівні – посередником. Тому, процес банкрутства банків є складним, як і схожим у деяких моментах з банкрутством підприємства, так і зовсім відмінним. Враховуючи цей факт, на нашу думку, абсолютно правильно на законодавчому рівні здійснено розмежування процедур банкрутства для підприємств і банків. Враховуючи значну соціальну відповідальність банків, їх вплив не тільки на економічні, а й суспільні відносини, які характерні саме для посередника, є цілком зрозумілою організуюча та регулятивна роль НБУ на стадії ліквідації банків.

Практично неплатоспроможний банк може продовжувати функціонувати, особливо якщо центральний банк дає йому свої кошти, тобто підвищує його

ліквідність, щоб дати можливість виконати свої зобов'язання. Неплатоспроможність банку свідчить про його проблемність і є індикатором можливого банкрутства.

Тому визначимо наступні чинники банкрутства банку: наявність платіжних документів клієнтів, які не проведено; недостатній обсяг коштів на кореспондентських рахунках для виконання зобов'язань клієнтів; залучення коштів на умовах, вигідніших, ніж ринкові; незбалансованість строків залучення та розміщення коштів; висока питома вага міжбанківських кредитів у структурі залучених банком ресурсів; порушення банками обов'язкових економічних нормативів та недотримання резервних вимог; проведення ризикованої кредитної та відсоткової політики; діяльність банків на високоризикованих і ненадійних ринках; наявність аудиторського висновку, який передбачає певні обмеження у діяльності банку; встановлення фактів грубих порушень правил бухгалтерського обліку; негативна інформація громадян, засобів масової інформації, скарги клієнтів на роботу банку; часті зміни складу керівництва банку.

Категорію проблемності банку можна визначити за наявністю у діяльності банку негативних зрушень, пов'язаних із проведенням операцій з підвищеним ризиком, неефективним управлінням, недотриманням вимог чинного законодавства тощо. За такими ознаками банки розподіляють відповідно на такі групи: фінансово стабільні банки; банки, які мають перші ознаки проблемності (збиткова діяльність на одну звітну дату, недотримання нормативу достатності капіталу на звітну дату та ін.); банки, які мають тимчасові ускладнення (збиткову діяльність протягом трьох місяців; недотримання нормативу достатності капіталу та інших нормативів протягом трьох місяців, відсутність резерву для відшкодування можливих втрат за кредитами та ін.); банки з першими ознаками банкрутства; критичні (фінансово нестабільні) банки [7].

Банк можна вважати фінансово-кредитною установою з першими ознаками банкрутства, якщо перелічені ознаки наявні впродовж тривалого часу – понад один рік. Першою прикметою виникнення проблем у діяльності банку є ознаки порушення його фінансової стабільності. Погіршення фінансового стану може

бути викликане недостатністю нормативного капіталу, неякісними активами і пасивами, що ставить під загрозу інтереси клієнтів та платоспроможність банку. Узагальнюючи вищеназвані причини проблемності банків, можна виділити основні з них – це: недостатність капіталу; проведення ризикових операцій; невиконання нормативу щодо обсягу резервів під активні операції [5].

Таким чином, можна зробити висновок, що на думку більшості науковців, ключовим у визначенні сутності банкрутства є поняття неспроможності боржника виконати свої зобов'язання, адже банкрутство має бути визнаним юридично, тобто неспроможність підтверджена рішенням суду. Отже, банкрутство банку – явище надзвичайно небезпечне. Специфіка роботи банківських установ у тому, що вони оперують коштами клієнтів. Ліквідація будь-якого одного банку викликає ефект системного ризику визначеного кола підприємств, пов'язаних господарськими відносинами з клієнтами банку-банкрута. Криза діяльності для клієнтів банку-банкрута може призвести до зростання соціальної напруги та зниження довіри до банківської системи в цілому.

Процес банкрутства банків має істотні відмінності від процедури визнання банкрутом підприємств. Фактично рішення про банкрутство банку приймає НБУ – орган, що здійснює нагляд та регулює банківську діяльність, а суд лише приймає чи відхиляє дане рішення. Неплатоспроможний банк, фактично банкрут, може тривалий час здійснювати неефективну діяльність збільшуючи борги. Тому рішення НБУ щодо банкрутства банку є абсолютно логічним.

Запобігання стану неплатоспроможності банківської установи можливо завдяки вирішенню таких задач, як: своєчасне проведення якісного та повного контролю за діяльністю банку, здійснення ефективного управління активами і пасивами, досягнення і підтримка якісної структури кредитного портфеля, а також розробка заходів щодо покращення ефективності роботи банку в цілому. Також варто відмітити і те, що коли банкрутство маленького банку в Україні може пройти відносно безболісно для економіки країни, то ліквідація великої банківської установи (банка-гіганта) призведе до негативних наслідків не лише для фінансового сектору, а і для країни загалом.

Список використаної літератури:

1. Старцев О.В. Підприємницьке право: навч. посіб. / За ред. О.В. Старцева. – К.: Істина, 2006. – 208 с.
2. Третьяк О. Про проблему банкрутства підприємств / О. Третьяк // Економіка України. – 2000. – №2. – С. 47.
3. Рейтинг Forbes: Рейтинг життєздатності банків 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.forbes.ru>
4. Подиновский В. В. Количественная важность критериев/ В. В. Подиновский// Автоматика и телемеханика. – 2000. – № 5. – С. 111-123.
5. Вітлінський В. В. Моделювання економіки: [навч. посібник]/ Вітлінський В. В. – К.: КНЕУ, 2003. – 408с.
6. Иванов В. В. Анализ надежности банка : практ. пособ. / В. В. Иванов. – М. : Русская Деловая Литература, 2006. – 320 с.
7. Дзюблюк О. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: монографія / О. В. Дзюблюк, Р. В. Михайлюк. – Тернопіль : ТНЕУ, 2009. – 316 с.